

na globalnom planu dovodi do smrti ljudskih kultura i time svijet vodi ka katastrofi. U svom naučnom pristupu Filipović tako koristi komparativne metode sučeljavajući dostignuća fašizma i antifašizma, istočnog i zapadnog svijeta, komunizma i principe demokratije, da bi u konačnici osvrnuo se na stanje u Bosni i Hercegovini raskrinkavajući mnoge zablude i ideološke mitove pod čijom maskom su izvršeni brojni zločini.

Skidajući upravo masku komunizma koji je uistinu sadržavao "tendencije ka totalitarizaciji" kao i težnje ka "oslobađanju i demokratizmu posebne vrste", u knjizi se prati fenomen razvoja demokratije koja se zasigurno "pretvara u sredstvo vladavine", a u svrhu "kontrole ponašanja određenih zemalja, ali i za izazivanje određenih političkih efekata u odabranim zemljama čije postupanje ne odgovara zapadnim zemljama". Otuda je i rušenje komunizma (u Jugoslaviji) promatrano samo sa nacionalističkog stajališta, a ne demokratske političke akcije. Filipović progovara, u tom segmentu, o srpskim i hrvatskim antibosanskim snagama i njihovim nastojanjima da protjeraju i istrijebe Bošnjake i muslimane koji su bili glavni nosioci suvereniteta i integriteta BiH. S druge strane, NATO pakt i interesi kapitalističkih država problem u BiH ne vide u komunizmu, nego u "težnji za kontrolom i gospodarenjem nad svijetom". U odnosu između ta dva koncepta, "komunizam ne smije ni po koju cijenu biti alternativa kapitalizmu, u ma kakvom svjetlu nam se on pokazivao. To je ideološko-politički i strateški kontekst u kojem se vrši rehabilitacija svih antikomunista i to bez obzira na to kakvu su stvarnu ulogu igrali u našoj i u svjetskoj historiji i kako su se odnosili prema fašizmu", zapisuje Filipović. Ukazavši na tu i takvu strategiju pretvaranja fašista u demokrate i antifašiste, autor knjige iznosi mišljenje da je i historija zablude, jer se iz nje nikada nije ništa naučilo. "Ona, naime, nije predmet učenja nego iskorištavanja. Oni koji stvaraju historiju iz nje ne uče, a oni koje historija stvara su sa njom prezadovoljni i tako i jedni i drugi ne mogu iz nje ništa da nauče, oni se njome služe" konstatira Filipović zaključivši da zapadno-

europska novovjekovna historija nije ništa drugo do borba liberalizma nad starim aristokratskim sistemom nejednakosti među ljudima, što je, zapravo, proizvelo nacije kao "jedinственe etničke, kulturne, jezičke i interesne entitete". Liberalizam time u suštini nije uspio realizirati ideju prava i jednakosti nego je, štaviše proizveo svoju suprotnost u vidu "ekstremnih tendencija kao što su fašizam, komunizam i težnja za svjetskom vladavinom bogatih". Oni koji su, dakle, u svojoj historiji pokazali nadmoć nad drugim ljudima, narodima i državama, oni su slobodni i kao takvi imaju pravo da vladaju. Tu i takvu historiju će liberalizam nužno i dalje proizvoditi na taj način što će izmišljati protivnike i nadalje proizvoditi sve veću bijedu i podjele u društvu. Najbolje se to vidi i na primjeru procesa globalizacije u kome je paradoksalno da u prevazilaženju državnih granica "komuniciranje živih ljudi sve je manjeg obima i intenziteta". Ustvari proizvodi se lažna slika života. Uz pomoć medija mijenja se način života i napuštaju tradicija, religija i shvatanje uloge čovjeka u svijetu kako bi se svijet ujednačio." Redukcija svijeta na globalitet i ujednačavanje svih oblika života i originalnih izraza kulture su, u stvari, put u smrt raznovrsnosti ljudskih osobina i izraza, smrt posebnosti načina doživljavanja i izražavanja odnosa sa svijetom i ljudima, a to znači i smrt ljudskih kultura" mogla bi biti jedna od poruka ove izuzetne knjige akademika Filipovića.

Selman SELHANOVIĆ

DA LI JE MOGUĆ DRVENI ŠPORET?

Hafiz Esad Amin: "Između dva svijeta", Iskustva islamskog egzorciste, Sarajevo, 2009.

Pred nama je, dakle, pred bosanskohercegovačkom javnošću, nemjerljivo zanimljiva i korisna knjiga, o nekim drugim, naizgled nemogućim, fantastičnim, nevidljivim, onostranim, irealnim, izvanracionalnim – *duhovnim* – svjetovima i bićima koji u njima (tim svjetovima) žive, rade, spletkare, umiru i, koji, s vremena na vrijeme *komuniciraju s nama*, materijalnim bićima – ljudima od zemlje stvorenim, od krvi i mesa obloženim, od duše i uma satkanim. Kako kad i kako s kim!

Ovo je knjiga kakvu u Bosni i Hercegovini nikada prije nismo imali prilike vidjeti, dotaknuti i pročitati.

Umjesto usmene naracije, konačno pisani kod komunikacije

Egzorcizam je, a to je ključna riječ podnaslova ili mota ove knjige (Iskustva islamskog egzorciste) dolazi iz grčkoga jezika (grčki *exorcizo*=zaklinjem) da označi formu ili oblik komunikacije s onu stranu vidljivog i materijalnog svijeta, 'svijeta života' i 'ljudske racionalnosti'. Uobičajeno je da se egzorcizam vezuje etimološki za 1. Obred kojim se đavao sili na posluš, ili izgonjenje zlih duhova i danas postoji u nekim rijetkim sektama; ili je 2. Religiozna opsjednutost, vjerska bjeso- mučnost (Klaić; 1972:333), dakle da se vezuje za rijetke sekte, ili tako reći, za *manjinske* koncepte religijske svijesti, izvan ili mahom mimo "ehlu-l-kitabijskih" naučavanja¹, a posebice da je izvan ili s onu stranu islamske egzegeze i pragme "per se". Stiga se temeljno odredište, dato u podnaslovu ove knjige "O iskustvima islamskog egzorciste", može učiniti paradoksalnim ili nemogućim poput svake ideje *oksimorona*, kakav je u praksi oksimoron 'drvenog

¹ Prema kur'anskom naučavanju i terminologiji sve tri monoteističke religije/vjere i njeni pripadnici su monoteisti (kršćani, jevreji i muslimani) i nominirani su kao monoteisti, ili 'vlasnici knjige' – ehlu-l-kitabije – u doslovnom smislu riječi, tj. Sintagme...

šporet' (ako je šporet drven on će izgorjeti, nestati već pri prvom paljenju vatre, pa je stoga takav šporet i *a priori* nemogući šporet).

Posebice stoga, ima li se u vidu da je islamski, tj. muslimanski javni diskurs na ovim našim prostorima, prije i poslije svega *usmeni diskurs, narativna forma* prenošenja svetoga teksta i svete prakse, usmena tradicija prijenosa svetopovijesnoga, pa ako se hoće i ukupnoga vjerskog znanja i iskustva, pa se takav termin nije do sada koristio. Sve, ili većina je bivalo usmeno predavano narednim generacijama. Muslimanskobosanski ili bošnjački javni diskurs je predominantno usmeni (nastajao u džamijama, tekijama, u kahvama i kahvanama, u kućama i na sijelima, u prirodi i na mevludima, tevhidima i sličnim performansima), evo već šest stotina, ili još više stotina godina usljed različitih faktora, i ovdje neću o njima naširoko.² Ono što je važno, ili barem trenutno važnije je da XXI vijek u tradiciji sakralnoga u Bosni i Hercegovini donosi jedan važan *novum* – da mlađe generacije teologa, islamologa, islamista, jednostavno kazano *uleme* – a to su prije svih dvojica sarajevskih hafiza (**Esad Amin i Sulejman Bugari**) su komunikacijski uskočili u “najvažniji voz savremenosti”. A to je usvajanje komunikacijskog koda vremena i prostora u kojemu žive. Naime, svako vrijeme ima svoj kod komunikacije. i mudro ga je prepoznati i koristiti ga na vrijeme. Ovo, medijsko, virtualno, elektronsko doba ima svoj medijski, virtualni, elektronski kod komunikacije. i to su dva hafiza prepoznala i hrabro se ubacila u prvi vagon “voza savremenosti”.

Zbog toga sam kao komunikolog neizmjerljivo sretna. i zbog toga, *de facto*, i pišem ovaj prikaz knjige “Između dva svijeta” sa velikim zadovoljstvom.

Dok su naime, ranije generacije, mahom krute uleme trudile se što više misificirati svoja duhovna iskustva, “usmenizirati ih”, držati što dublje jezik za zubima, i komunicirati tajnovito i parcijalno svoja znanja i iskustva, skrivajući svoje duhovne moći, sužavati iscjeliteljske i svake druge moći, s

2 O povijesno-društvenoj uvjetovanosti razvoja medijske kulture kod nas u Bosni i Hercegovini, pogledati šire u knjizi *Medijska kultura u Bosni i Hercegovini*, autorice Fahire Fejzić Čengić, izdavač Connectum, Sarajevo, 2009. godina

onu stranu promijenjenih komunikacijskih kodova vremena u kojima su živjeli i umirali, evo posve drugačije pojave – *otvorenosti i komunikabilnosti* i najznačajnijih i najskrovitijih tema i dilema na najopćenitijem mogućem diskursu. Diskursu knjige, a poslije pretpostavljam i *on-line komunikacije* (poput šejha Kardawija) kompjuterom i internetom, kao dominantnoga koda vlastite savremenosti.

Život satkan od gorkih bobaka – životnoga tespiha

Zašto je to tako? Meni se kao običnom *recipijentu*, čitatelju ove knjige čini (autora osobno ne znam, i nisam ga, hvala Bogu, nikada morala sresti) kako on predočava razvojni put svog neumornog puta traganja i uzdizanja po duhovnim stubovima od Berzeha do Milenijumskog Doba, od Ezela do Kijameta, od “Kalu bella”³ do “Inna lillahi ve inna ilejhi radžiun...”⁴ Naime, Jednost svjetova stvaranja i svjetova Stvorenih Bića, kojih je vjerovatno mnoštvo, tako nas autor knjige poučava, od ljudi, džina, šejtana, do karina, duša...više ne znam nabrojati, ovaj hafiz pretpostavljam zna mnogo više, ali još ne otkriva sva svoja znanja i sav opseg svog “iskustvenog polja”, mnogo je duža lista od onoga što mi prosječni ljudi možemo u svojoj polaznosti, ograničenosti (svake vrste), zbrzanosti i površnosti uopće i pojmiti. A ti su svjetovi, sudeći po ovoj knjizi, zanimljiviji i šareniji od svih naših ljudskih svjetova. Oni su brzi,

3 Kažu da su sve ljudske duše stvorne odjedanput, i da ih je njihov Gospodar pozvao da se izjasne o tome, da li je on njihov Stvoritelj? Pošto su bile u ezelu, prapočetku i tom čistom stanju, dakako da su sve jednoglasno odgovorile ili posvjedočile, kako veli kur'anska naracija o ovom događaju, da jeste, Gospodar svih svjetova, Uzvišeni Allah njihov jedini stvoritelj. Oruda je u vjerskome žargonu ostala jedna simpatična poštapalica koja kaže da je nešto staro, jako staro još 'od Kalu Bela', što znači još od prapočetka, ili, prije svakog zemnog ili materijalnog početka, pa ipocetka stvaranja svijeta...

4 Ovaj pak frazem također preuzet iz kur'anske terminologije i Teksta, koristi se u praktičnome životu kao forma izražavanja sućuti ili saućešće kod umiranja, a prvenstveno tekst je jedan dio ajeta koji označava da smo svi od Boga i da se svi njemu vraćamo. U dnevnoj upotrebi on označava ohrabrenje porodici umrlog, ali na jedan poseban način jer uključuje i konotira relativnost svega osim dvaju činova – ono rodiš i ono umreš – a sve je jedno te isto – pripadaš samo Bogu kao Stvoritelju, na ovaj živi, ili onaj mrtvi-duhovni ali vječni način...

plahi, nemaju granica, nemaju udaljenosti, sad su na jednom kontinentu, sad na drugom, sad u prošlosti sad u budućnosti. O tome svjedoči 27 priča, zasebnih narativa, ljutih ljudskih sudbina koje su se splele sa ovim drugim, višim ili nižim, svakako iracionalnim svjetovima “egzorcisa”. Priče su različite po svemu i svačemu, treba ih redom iščitavati, neka vrsta životnoga tespiha, brojanice nanizane u “gorke bobke” koje su drugi donosili Hafizu Esadu na čelo, a on ih nizao na svoje čelo (prema centru hipofize, centrali i središnjici svega u duhovno-energetskom smislu čovjeka i džina) i ubacivao ih u svoju “duhovno-energetsko-umnu vertikalu” poput običnog posla iz svakodnevice, ili biografike koju svako od nas za sebe ispisuje, a koja je, *kobajagi*, nastajala sama od sebe. Ako na ovome Dunjalučini išta nastaje i nestaje samo od sebe. A znamo da je odgovor – “ne!”, jer će sufije svakome šapnuti na uho – *ni list sa grane ne opane i ne zatreperi bez znanja i volje svoga Gospodara...*

Između Svjetla i Tame, između Dobra i Zla

Dvadeset sedam narativa, autobiografske i zgusnute značenjske prirode, uz četiri osobna, lična svjedočenja tretiranih osoba, persona kod Hafiza Esada (treba li naglasiti da su to mahom žene, jer su mnogo češće u ovoj priči džinskoj i vesvesanskoj⁵ baš slabija i ljepša polovina svijeta stvorenoga), prepliću se i traju brojni podaci, toponimi, činjenice, detalji, spoznaje. Šta sve treba, a šta ne treba nikada činiti. Čega se pametan/na trebaju na ovome svijetu čuvati, od čega sklanjati i zazorirati...Prava mala *enciklopedija materijalno-duhovnih recepata*, mahom zaboravljenih u ovome otupjelom, gluhom dobu površnosti i svakojakog neznanja u kojemu živimo svoje manje-više bijedne živote. i ono malo korisne tradicije i “svetih znanja” i radnji koje su postojale među muslimanima Balkana, sve je bljeđe, i sve nedostatnije za dostojanstven i miran život. Za osobnu, porodičnu i kolektivnu sigurnost. A biti u životu siguran je najvažnije što nam treba u rasponu od prvoga plača

5 Termin ‘vesvesa’ preuzet je izvorno iz kur'anske terminologije, ali u svakodnevnici označava sve naizgled sulude ili lude radnje, prikaze, vizije i događanja. Kaže se da je neko pod vesvesom, ili da se ponaša vesvesali...u oznaci nenormalno, neprilodno i neprimjereno...

do posljednjega uzdaha/izdaha.

Na udaru utemeljene kritike, su brojne praktične preporuke, higijenski i ekološki savjeti, rekla bih, i odgovori na poznate-nepoznate prilike, stanja, radnje, odluke, događaje: zašto su mezarji (grobovi) važni i kako se na tim mjestima postupa, kako se čuvati nečistoće, čuvati namjernih pobačaja (prenatalnih ubistava), kako se boriti sa zarazama svih vrsta i oblika...Kako se zaštititi i biti siguran od ljudske zavisti, pakosti, ljubomore, pohlepe i svakoga ljudskoga zla (šerra), tih trajnih kategorija kojima su ispunjeni međuljudski odnosi nekad i sad. Također, šta i kako živjeti, čega se kloniti, pred čime 'četvere oči' otvoriti i kao individual i kao socijalna skupina, od kojih se različitih destrukcija čuvati i sačuvati. Jednom riječju, kako u svijetu Stvorenih Bića osluškvati i prepoznavati trajnu borbu Dobra i Zla. Trajan susret i sukob, pobjede i poraze ili jedne ili druge opcije, bilo one koja je oličena u Dobroti Gospodara, ili one koja je oličena u Zlosti Iblisa /Šejtana/Sotone/Đavola/Vraga...kako se već gdje i kako ga već koja kultura i civilizacija pre-nominiraju ili nominiraju.

Današnjica je sva satkana od ove borbe. Od borbe svjetla i tame. Od pobjeda ovih ili poraza onih. Kao uostalom cjelokupna svjetska povijest. Savremenost je utoliko značajnija spram ostalih povijesnih epoha jer je savremenost zgusnutija i naguranija svim prethodnim recidivima i konkretizacijama zlih radnji, zlodjela i pokvarenih učinaka. i jer sama savremenost, sa diskontinuitetom znanja i zaboravom izvornih "sakralnih vrjednota" tako razlomljena i razbacana kao nepospremljene dječije igračke, patio od kvazi-, pseudo-, i anti-, i znanja i umijeća i vještina. Kao postmoderno vrijeme "raskida s Bogom" i glorifikacije čovjekoboga, u postmodernoj epohi, može se reći da je sujevjerje zauzelo mjesto vjere, kvaziznanje mjesto znanja, pseudoduhovnost mjesto duhovnosti, antikonkretno mjesto konkretnog kao zbiljskog/empirijskog/dostatno čulnog. Diskontinuitet je naročito vidljiv u raznim postratnim (posttraumatskim) prostorima i ljudskim zajednicama (državama i društvima) kakvo je naše bosanskohercegovačko, ili šire,

balkansko. (Ništa bolje stanje, pretpostavljam, nije ni na inim postratnim pustopoljinama savremenosti kakva je Irak, Pakistan, Afganistan).

Sačuvana je prava nit svetoga

Srećom, prava nit, sveta nit koju vide samo oni privilegirani sa 'trećim mocom' (duhovnim znanjima ili trećim, duhovnim okom spram duhovne hipofize), teško sakupljano, mukotrpno prenošeno i pamćeno, gotovo posve *manjinsko znanje* je sačuvano. Od svetih evlija i nadnaravnih dobrih duhovnjaka, svetaca, od Isabega do Hafiza Esada Amina. Tačke, toponimi, su se premiještale, od Bune, Fojnice, Oglavka, Kabernika do Budakovića, Vogošće...Ne, nisu to bila i nominalna urbana ili središta materijalne i vlastodržačke moći. Nikada. Pa ni sada. Nigdje. Pa ni ovdje. Naprosto stoga što duhovna moć nije odavno u rukama svjetovne moći. Ako je ikada i bila; izvan onih najboljih naracija koje pamti sveto poslaničko predanje od izlaska Adema a.s i Havve r.a. iz Vječnopsti u Prolaznost. Iz duhovnoga u materijalno, iz svetoga u profano. Iz Ezela na Zemlju i Kosmos inače.

Za nas ovdašnje, male, sitne ljude i žene, sa stotinama mahana i strahova, grijehova i egoizama, evo jednog neobičnog putokaza/vodiča šta sa sobom i kako dalje. Hafiz Esad nudi jedan, ili mnogo putova izlaska, nudi recepte, daje *vazu-nasihate* vrlo nesebično, kao da nije običan čovjek, a jeste, nimalo se ne libeći da iznese niz samokritika, vlastitih lutanja, griješenja, nedostataka, po čemu ga ja doživljam kao običnog smrtnika i što me je posebno privuklo u ovome višeslojnom rukopisu. On priznaje vlastita lutanja, strahove, napore, uspone i padove i to je – dobar čovjek – 'pošten hafiz', ne lažni samozvani evlija, mehdija i slično. Njegov je *iman*, naime, neokaljan i neizmjeran. Njegova je autorska sugestivnost uspravna i tim jakim imanom postignuta. Svaki mu čitatelj može vjerovati, jer on doista ne laže, ne hvališe se i ne prepada. On daje izlaze, nudi optimizam i širi 'dobre vibracije'. Mada mu je ovo prvi romanesej, kao da je bog-zna-koji. Toliko je ležernoga i profinjenoga istovremeno u njegovim rečenicama i naracijama.

Naprosto snažno i dinamično od prve do posljednje stranice knjige. Kao da iz svijeta 'trilera' dolazi. Ali, i bolje, jer život izgleda piše najbolje romane i zaplete.

Autor vraća povjerenje u nekim neobičajenim predstavama koje svaki čovjek posjeduje, a ne zna da posjeduje, ili još nije osvijestio da posjeduje, a to su moći mašte, moći samopouzdanja, snaga vjere u Boga i sebe, čistoća, svakodnevna higijena, te navodi temeljne dvije alatke moći, priproste i sakralne istovremeno – Euzubismilla i Tekbir!

Sam Hafiz je zasigurno doprinio sa jedinstvene četiri metode u duhovnome iscjeljivanju, a to su: akupresura, akupunktura, elektroakupunktura, laser (svjetlo) terapija te najvažniji metod - '*kur'anska hipnoza*' koja je početno i ishodišno oružje i oruđe jedne hafiske osobnosti, a poznato je da su iskreni hafizi (Ku'ani koji hodaju) najveća čast i vrijednost onoga što čovjek vremena može doseći u komunikaciji sa sobom i drugima, te u komunikaciji sa različitim svjetovima.

Nadati se da će uskoro izaći nova, neka druga knjiga nastavak ove prve. Dok je Hafiz Esad (Lav) u snazi, moći, pameti i dok ne prenese svoja brojna znanja i vještine nekome ili nekima također posebnima oko nas.

Fahira FEJZIĆ ČENGIĆ